

DE EEUWIGE TERUGKEER NAAR BRUSSEL

Anja Silja in gesprek met Erna Metdepenninghen
over haar autobiografie

door Bruno Vanneste

“Janacek is voor mij -naast Wagner- de grote ontdekking en liefde van mijn leven. Ik heb in mijn carrière het geluk gehad drie tot vier, misschien vijf partijen gevonden te hebben die lange tijd met mij geïdentificeerd zijn geworden. Senta, Salome, Lulu. Daarvoor kan ik niet dankbaar genoeg zijn. Aan wie ik dat te danken heb, weet ik maar al te goed. Vandaag zijn het de kosteres en -voor alles- Emilia Marty.”

ANJA SILJA, *Die Sehnsucht nach dem Unerreichbaren*

ANJA SILJA als Senta. Bayreuth 1961

Wat Anja Silja ertoe aanzette haar autobiografie *Die Sehnsucht nach dem Unerreichbaren* te schrijven, kan ze zelf met moeite duiden. Het begon met een stuk over Wieland Wagner dat ze dacht te moeten schrijven als antwoord op de boosaardige afrekening van diens weduwe Gertrud. Stilaan kwamen herinneringen terug in haar op en zo volgden vanzelf ook stukken over haar grootvader en over André Cluytens. Ze eindigde met haar echtgenoot, Christoph Von Dohnanyi.

Van Wieland Wagner heeft ze het meeste geleerd. Alles wat ze sinds die tijd op de scène doet, doet ze met de schaduw van Wieland achter zich. En ook André Cluytens heeft een belangrijke rol gespeeld in

haar leven. Getuige daarvan het feit dat toen het huis van André in Parijs vrij kwam, ze het onmiddellijk kocht en daar nu zelf in woont. “Ik kan mijn leven slechts beschrijven als een leven voor en na Wieland Wagner en André Cluytens. De tijd met hen is nooit geëindigd. Het tweede deel van mijn leven is realistischer, tastbaarder, ... en eindig...”

Is het niet de droom van elk kind om niet naar school te moeten gaan? Het overkwam de piepjonge Silja. Slechts één jaar ging ze naar school, te voet nog wel, nadien nooit meer. In dat jaar haalde ze een 5 voor muziek. Vanaf haar vierde werd ze door haar grootmoeder onderricht op de piano. Maar daar lag niet haar interesse, die lag bij het zingen. Dagelijks onderging ze dan ook de zanglessen van haar grootvader, dikwijls met tegenzin wanneer ze haar vriendinnetjes buiten zag spelen, maar zo moest het nu eenmaal zijn. Als twaalfjarige werd ze door grootvader geheel alleen op tournee gestuurd naar Finland. In 24 steden moest ze er optreden, ze wist zelfs niet dat Finland zoveel steden had! In 1956 maakte ze haar scenedebuut te Braunschweig in de *Barbier van Sevilla* (als Rosina), *Carmen* (Michaela) en *Ariadne auf Naxos* (Zerbinetta) samen met Jean Cox, de lieveling van alle jonge Braunschweigse meisjes. Toen ze in Bayreuth Jean Cox ging opzoeken die daar de Steuerman in Wolfgang Wagners *Fliegende Holländer* vertolkte, zong ze er voor de eerste keer voor. Sindsdien zou ze dat elk jaar doen. “Das Wunderkind” werd ze genoemd en Wieland Wagner deed zelfs nog beter: toen Anja haar vrees uitdrukte niet boven het orkest uit te geraken zei hij: “Je hoeft niet bang te zijn, je ‘Kindertrompete’ geraakt overal door!”. En toen in 1960 Leonie Rysanek afzegde voor Bayreuth schreef Wieland in een brief aan Wolfgang Sawallisch: “ wir sollten es mit Lolita wagen ...”.

Bezorgde critici meenden dat haar stem het volgende jaar nooit zou overleven, maar ze overleefde de meesten van hen die dat zeiden: of dit misschien het Emilia Marty-effect is? Het feit dat ze al die zware rollen op zo’n jonge leeftijd aankon schrijft ze zelf toe aan haar grootvader, die wel een goede trainer voor haar stem moet zijn geweest. Op haar zesde was ze reeds volop beginnen studeren zonder erbij stil te staan. Ze leerde zingen zoals een ander mens leert lezen en schrijven,

zonder te beseffen dat ze aan het leren was. Vandaag denkt ze nooit aan haar techniek terwijl ze zingt, ze zingt recht vanuit het hart en heeft enkel oog voor de interpretatie van een rol, dat is het enige wat haar interesseert.

En wat was haar favoriete rol in die dagen? Ongetwijfeld Elisabeth in *Tannhäuser*, net zoals de ganse opera trouwens haar voorkeur wegdraagt. Elisabeth is alles in één: offer en jonkvrouw, verlosser, wetend en onschuldig. Zij is de enige die vecht voor de man die ze liefheeft! De laatste scène van het tweede bedrijf bijvoorbeeld maakt duidelijk dat ze alles wil doen om Tannhäuser te redden: ze vraagt niets, ze bidt niet, ze offert zich niet: ze handelt! En dat is de vorm van liefde die Silja het meeste aanspreekt.

Met Brussel heeft Silja een bijzondere band. "Brussels was and is the city of my destiny" poneert ze. "Moest ik nu niet in Parijs wonen, dan woonde ik zeker in Brussel". Ze heeft zovele mooie herinneringen aan 'De Munt' en aan Brussel zelf. Hier woonde André Cluytens, hier dirigeerde Christoph Von Dohnanyi vele voorstellingen met haar, hier leidde Gerard Mortier vele jaren later het operahuis en bood haar de kosteres aan in *Jenufa*, het begin van haar 'derde' carrière. En hier ensceeneerde ze zelf haar eerste opera, *Lohengrin*. Dat was voor haar een frustrerende ervaring, in die zin dat ze daar voor het eerst merkte hoe zeer een regisseur afhankelijk is van factoren die hij zelf niet in de hand heeft. Je bent afhankelijk van de 'goodwill' van de zangers en zangeressen, van de techniek, zenuwen spelen je parten... Haar regiedebuut bleef totnogtoe haar enige regie, het was toen zoals ze zelf zegt een beetje 'contre-coeur', maar nu voelt ze dat ze het opnieuw zou kunnen doen...

Brussel was ook haar eerste private reisbestemming met Wieland Wagner, voor haar debuut als Isolde in 1962. Over die rol in de Tristan van 1962 in De Munt had Wieland gezegd dat "ofwel Anja Silja de rol moest krijgen ofwel de produktie moest worden uitgesteld tot Birgit Nilsson vrij was, namelijk op 29 februari van het volgende schrikkeljaar (1966)...". Over Silja's Isolde schreef een Frans muziekcriticus nadien: "Het is de eerste maal dat een zangeres deze blonde prinses werkelijk belichaamt, voor wie de liefde een absolute gave is (..) van nu af kan men deze naam onder de allergrootste vertolkers van deze rol rekenen!"

Ze herinnert zich nog levendig het 'Grand Hotel' waar ze samen met Wieland op de elfde verdieping logeerde. Tot aan Wielands dood kwamen ze samen elk jaar naar De Munt. Drie dagen na Wieland's dood zong ze Senta in Brussel, in zijn enscenering. Voor de voorstelling gaf ze een korte toespraak ter nagedachtenis van Wieland. Iedereen raadde haar die avond af om te zingen maar ze kon deze rol niet aan een andere zangeres overlaten, deze rol waar het voor hen allemaal mee begonnen was in 1960 en die hun lot werd. Door Wielands dood had Silja de vreugde om Wagner te zingen voor altijd verloren. Enkel de reeds vastgelegde contractuele verplichtingen brachten haar ertoe in de volgende jaren nog Wagner te zingen, maar zonder Wieland had het geen zin meer. Bayreuth heeft ze niet gemist, Wieland zal ze voor altijd missen. "Ik was voor Wieland (maar ook voor Richard Wagner) de persoon waar zij van droomden om

de Wagner-rollen te vertolken: zo jong en toch in staat om de 'tonen' te produceren. Wieland Wagner bracht me zelden techniek of theorie bij, het enige wat hij deed was me ideeën verschaffen over hoe een rol te interpreteren. Hij zei dat ik moest blijven zingen zoals ik zong". Bij de opbouw van een rol had ze evenveel inspraak als Wieland zelf, ze projecteerde gewoon diens ideeën over een rol op de scène.

Na Richard Wagner is Leos Janacek haar grote muzikale liefde. Ze heeft altijd het liefst karakterrollen vertolkt, rollen die je als zangeres eerst moet kunnen begrijpen alvorens je de rol kan zingen. Zo vond ze ook bij Janacek haar gading. In 1970 zong ze voor het eerst Emilia Marty in *De zaak Makropoulos* maar ze vond zelf dat ze toen nog te jong was om deze rol naar behoren te vertolken. Het leven van Emilia Marty beschouwt ze als haar eigen verhaal. Sinds 300 jaar dwaalt Emilia rond op deze aardbol met steeds wisselende identiteiten: als zangeres, toneelspeelster, danseres en weerom als zangeres. Emilia was zodanig gewoon om te leven, dat ze wou blijven leven. Maar nu heeft niets voor haar nog zin. "In mij staat al het leven stil, die verschrikkelijke eenzaamheid! Het is even nutteloos te zingen als te zwijgen...". Ook haar eigen leven komt haar ongemeen lang voor. Waarschijnlijk doordat het in zovele fases in te delen is, net als bij Emilia. Tweemaal beëindigde de dood voor Anja immers een nieuw ingeslagen weg. De laatste dertig jaar zong ze de rol van Marty in acht verschillende ensceneringen. De meest inventieve daarvan is ongetwijfeld de Ruth Berghaus enscenering in Frankfurt. De huidige enscenering in De Munt vindt ze vooral een komedie, die teveel gericht is op het toneelstuk van Capek en die te weinig voeling heeft met de diepe gevoelens die Janacek losmaakt.

Dertig jaar lag was ze getrouwd met Christoph Von Dohnanyi. Ze woonden een tijd in Cleveland, Ohio, maar daar heeft ze zich nooit thuis gevoeld. Opera was daar nauwelijks bekend. Hun huwelijk bleek op het eerste gezicht onmogelijk: beiden heel verschillend, veel gescheiden door professionele bezigheden, wederzijdse successen die conflicten kunnen veroorzaken. Toch bleek het te lukken. Nooit werd er bij hen thuis over het werk gesproken. Nooit oefent Anja thuis een rol of partij, nooit speelt ze er piano. "Ik ben lui", zegt ze hierover lachend, "ik zal nooit thuis oefenen en ik zal enkel zingen op de scène, omdat ik dan moet...". Haar huishoudster zou nooit geweten hebben dat ze operazangeres was, hadden ze het haar niet gezegd! Niemand had durven voorspellen dat Anja Silja ooit moeder zou worden. Toch werd ze het. Geen van haar kinderen volgde echter de voetsporen van een van de ouders.

"Ik heb nooit betreurd te zijn wat ik ben geworden. Ik ben als zangeres geboren. Ik was even graag detective, binnenhuis-architecte of sportlerares geworden maar nog liefst van al Pippi Langkous. En omdat dat zelfs voor wonderkinderen onmogelijk is, moet ik met dat wat ik in mijn beroep heb bereikt, toch wel tevreden zijn!!"

*Opgetekend in de Foyer van
De Koninklijke Muntscouwburg,
zaterdag 28 oktober 2000.*